

Door: **Saskia Verheggen**, adviseur duurzaam bouwen, S.Verheggen@NIBE.org

Verduurzaming van gebouwen begint bij gedrag

Wanneer het gaat over de verduurzaming van gebouwen dan is de eerste gedachte meestal welke materialen en technieken er toegepast kunnen worden om dit te bewerkstelligen. En inderdaad is er een continu uitdijende keur aan producten en 'snuffjes' beschikbaar die ingezet kunnen worden om gebouwen steeds gemakkelijker een steeds betere energiebalans te laten bereiken. Waar doorgaans minder aandacht voor lijkt te zijn is dat gebouwgebruikers door hun gebruiksgedrag bepalen of al die (on)bewuste potentie daadwerkelijk wordt ingelost, ook in financieel opzicht. In het geval van oude gebouwen kan die inherente potentie zelfs worden overtroffen zonder grote investeringen en ingrepen vooraf.

Verreweg de meeste gebouwen werden en worden neergezet om menselijke activiteiten te herbergen; om wonen, werken en verzorgen (geestelijk danwel lichamelijk) te beschutten tegen weer en wind. We kunnen niet zonder. Dat lijkt een open deur, maar hoe vaak staan we daar bij stil? Door onze activiteiten in en om gebouwen ontwikkelen we een soort emotionele band met die toch levenloze objecten, als individuele mensen maar ook als maatschappij; haat, liefde, of haat-liefde. En precies die band, die verhouding, is erg bepalend voor hoe we

ons jegens een gebouw gedragen.

Nieuwbouw

Bij nieuwbouw koestert men per definitie hooggespannen verwachtingen, wat tot onnodige teleurstellingen kan leiden. Door de vaak complexere systemen en technieken is het daarom van groot belang dat een nieuwbouw-gebouw werkt zoals de gebruiker verwacht dat het zal werken, en dat bediening en gebruik ervan intuïtief en positief verlopen. Eventuele storingen of per ongeluk ingebouwde fouten, of zelfs simpelweg contra-intuïtieve aspecten

zal de gebruiker amper of niet zelf kunnen oplossen. Die is daarvoor dan afhankelijk van externen en ervaart daarmee verlies van letterlijke en/of figuurlijke controle over 'zijn' gebouw(deel). Dingen die we begrijpen en waar we controle over hebben ervaren we als dichtbij ons, onze grip erop verstevigt de band. Omgekeerd, kunnen we voor dat wat we niet begrijpen en waar we geen controle over hebben, doorgaans ook maar weinig begrip en empathie opbrengen. Het ontglipt ons en dat verzwakt de band, veroorzaakt direct een bepaalde emotionele onthechting:

We geven het op. Wanneer dergelijke negatieve ervaringen en associaties zich opstapelen kunnen mensen weerstand gaan voelen tegen het gebouw, zelfs geneigd zijn tegendraads gedrag te gaan vertonen en zich te onttrekken aan die aspecten waar ze juist een actieve positieve bijdrage aan zouden kunnen leveren. Dit ondergraft dan het volledig benutten van het potentieel dat met dat gebouw ontwikkeld was.

Oudbouw

Bij oudbouw zijn de verwachtingen in elk geval qua klimatologisch

comfort zelden hooggespannen en gaat men er al op voorhand vanuit dat daarbij - soms stevige - compromissen gesloten moeten worden. De bereidheid hiertoe is een toenadering tot het gebouw, en dus een bevestiging en bestendiging van de emotionele band van de gebruiker met het gebouw. Die is bereid wat water bij de wijn te doen omwille van het kunnen verblijven in dat specifieke gebouw. De redenen om er te willen verblijven zijn vaak persoonlijk van aard, evenals de redenen om bepaalde ongemakken en gedragsaanpassingen wel of

niet acceptabel te vinden; deze verschillen per geval, evenals de onderhouds- en duurzaamheids-noden van het gebouw zelf. In de praktijk blijkt echter dat men bereid is met sub-optimalisatie genoeg te nemen zelfs wanneer nagenoeg alle financiële en technische mogelijkheden voorhanden zijn, indien optimalisatie-ingrepen zouden leiden tot teveel aantasting van het specifieke 'karakter' van het gebouw. Blijkbaar hechten mensen erg aan bepaalde eigenaardigheden van hun gebouw die ze dan ook niet zomaar nadelen zouden willen

noemen of koste wat kost willen verhelpen. In geval van officiële monumenten worden erfgoed-waarden overigens expliciet benoemd en strikt bewaakt door gespecialiseerde instanties, en dienen ingrepen altijd daaraan ondergeschikt te zijn, ongeacht wat de gebruiker zelf wel of niet karakteristiek vindt. Omgekeerd blijkt, wanneer oude gebouwen aan een energielabel-audit worden onderworpen, dat zij in werkelijkheid veel minder energie verbruiken dan ze in theorie volgens de audit zouden moeten doen. Dit kan verklaard worden door het feit dat gebruikers zich vaak al zeer bewust zijn van de energetische mankementen van hun gebouw en daarop hun stookgedrag

warmtevraag)? Kan er toevallig geslapen worden aan de natuurlijke koude kant van het gebouw en gewoond aan de warme kant? Hoeven alle ruimtes wel actief verwarmd te kunnen worden, of is alleen comfort-verhoging door isolatie afdoende? Hoeft het dak wel geïsoleerd worden als de zolder eronder verder geen kwaliteits-ruimte wordt, is het isoleren van zoldervloer en -luik dan niet al voldoende? Is complex isoleren van de constructie noodzakelijk of vormt het gebouw de juiste context voor luiken, zware gordijnen, tapijten en dergelijke oplossingen van vroeger?

Gebruikers kunnen niet altijd kiezen

Beide hiervoor geschetste situaties gaan uit van gebruikers die min of meer bewust voor nieuwbouw of oudbouw hebben gekozen, veelal eigenaar-gebruikers. In vele gevallen hebben gebruikers echter weinig te kiezen, bijvoorbeeld als medewerker van een bedrijf of, in extremis, als bewoner van sociale woningbouw. Deze gebruikers zijn in aanzienlijke mate afhankelijk van wat de gebouw-eigenaar en/of -beheerder faciliteert en dicteert, en verlangen 'ter compensatie' voor dit gebrek aan controle over het algemeen een hogere comfort-standaard van het gebouw - en dus van de eigenaar. Door hun gebruiksgedrag hebben zij echter alsnog flinke invloed op hoe het betreffende gebouw(deel) presteert, alsook op hun eigen en onderlinge welbevinden en prestaties.

En ook hier kan een positieve persoonlijke band met het gebouw het verschil maken; eigenaren zijn er dan ook bij gebaat om het opbouwen daarvan door gebruikers met hun gebouw te stimuleren. Hierbij is het essentieel te onthouden dat wat voor de ene gebruiker goed werkt niet hetzelfde hoeft te zijn voor een andere gebruiker, en dat oprechte en geduldige interesse in hun persoonlijke wensen en ervaringen de beste inzichten en kansen biedt. Want ieder mens heeft graag het gevoel de controle over zijn leven, doen en laten te hebben, de vrije wil om daarover te beslissen - hoe klein ook. Een initiatief aan mensen opdringen is vaak de beste manier om het vrijwel direct te laten falen, terwijl proberen het verband te vinden tussen ieders belangen juist tot een natuurlijke voortgang en zelfs versnelling kan leiden. Daarbij zijn wij mensen van nature ook conservatief: vaak verkiezen we de zekerheid van wat we nu hebben en kennen, boven de onzekerheid van wat we later krijgen, zelfs als we alle redenen hebben om te denken dat de toekomst een verbetering gaat zijn ten opzichte van het heden. Maak zaken daarom tastbaar, behapbaar, makkelijk en relevant voor de gebruikers. Leg ook de ogenschijnlijk kleine praktische problemen van tijdelijke aard niet zomaar bij hen neer en laat zien hoe hun dagelijkse leven vooral niet moeilijker wordt door de te plegen ingreep. Dit kan een erg belangrijke rol spelen bij het creëren van draagvlak voor

bijvoorbeeld een verplaatsing/verhuizing of verbouwing. Bovendien tonen we graag waar wij voor staan door middel van datgene waarmee we ons omringen: werk en werkplek, huis en inrichting, zijn idealiter alle in meer of mindere mate een afspiegeling van onszelf en onze persoonlijke waarden binnen onze sociale kringen. Aan iets zichtbaars (in geval van verduurzaming bijvoorbeeld zonnepanelen) ontleen we dan ook een positiever gevoel, dan aan iets onzichtbaars (zoals isolatie), ondanks dat de concrete milieu-effecten bij het laatste beter zijn. Dit komt doordat iets zichtbaars onze sociale status bevestigt of zelfs verhoogt en dat al aan onze kring 'communiceert' zonder dat wij zelf de toelichting nog hoeven te geven. Initiatieven zullen dus eerder omarmd worden wanneer in elk geval zo'n voor die gebruiker persoonlijk belangrijke en zichtbare maatregel is inbegrepen; al het andere is dan mooi meegenomen.

Het begint bij gedrag

Dat zichtbaarheids-aspect zou kunnen verklaren waarom puur energie-duurzaam gedrag

(niet de gewilligheid tot het investeren in duurzame producten) geen hoogvlieger is in de media, en waarom alleen bepaalde organisaties dergelijke onderwerpen al zo lang en zo vasthoudend onder de aandacht proberen te brengen. Zonnepanelen zijn meestal algemeen zichtbaar voor andere mensen, slimme thermostaten hebben een bepaalde gadget-waarde die gedeeld kan worden, en bedrijven in de bouw kunnen binnen hun eigen (nogal grote) branche goede sier maken met innovatieve producten en projecten in legio vakbladen en op flietsend gelikte websites. Maar wie ziet dat Jan-in-de-straat alleen in zijn woonkamer overdag de verwarming opstookt, van de nachtelijke 15°C tot een brave 19°C, zonodig een trui aantrekt, en verder alle tussendeuren consequent dichthoudt? Wie geeft hem

daarvoor een complimentje? Grote kans dat hem vooral meewarigheid over zoveel schijnbare krenterigheid ten deel zou vallen, als er al iets van gezegd werd. Of hij krijgt de tip om toch vooral te gaan isoleren. Terwijl dit soort bewust gedrag is waar het mee zou moeten beginnen. Dit levert namelijk al iets op zonder dat het een cent heeft gekost - en is daardoor voor iedereen overal toepasbaar, ook de minima. Zelfs als het in eerste instantie moeite kost, dan heeft dat als voordeel dat het daarna waarschijnlijk de drempel heeft verlaagd voor (grotere) vervolg-inspanningen voor verduurzaming: 'dit is me gelukt, dan lukt dat me vast ook'. De echte uitdaging van de verduurzaming van gebouwen zit hem immers in de bestaande voorraad, en daarvoor zullen we toch de gebruikers mee moeten krijgen.

Bij het NIBE wordt met diverse partijen in de bouw samengewerkt om duurzaamheid en toekomstbestendigheid in de bouw te bestendigen. Dit doen wij voor nieuwbouw, bestaande bouw, oudbouw en erkende monumenten.